

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ปัจจุบันมีผู้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวรรณกรรมจากเอกสารตัวเขียน (manuscript) ทั้งที่บันทึกไว้ในสมุดไทยและใบลานกันมากขึ้น ทำให้วรรณกรรมหลายเรื่องได้รับการเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก เช่น พระกิตติพระพาน หงส์ยนต์ นันทเสน พญาคันคาก ดาวเรือง และนางโกศวดี เป็นต้น แม้กระนั้นก็ตาม ยังมีวรรณกรรมอีกหลายเรื่องที่ยังมิได้มีผู้ศึกษาและนำออกเผยแพร่ ทั้ง ๆ ที่วรรณกรรมเหล่านั้นต่างมีคุณค่าและความสำคัญ สามารถสะท้อนภาพสังคมในอดีตในแง่มุมต่าง ๆ ได้อย่างดี ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวรรณกรรมที่ได้รับการเผยแพร่แล้วแต่ประการใด

จากการสำรวจข้อมูลต้นฉบับเอกสารตัวเขียน ในหอสมุดแห่งชาติ ๓ แห่ง ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี กรุงเทพมหานคร หอสมุดแห่งชาติศิริราชมณฑลภิเชก จังหวัดจันทบุรี และหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี พบว่า เรื่อง “ท้าวมหาชมพู”¹ เป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่แพร่หลายมาก พบต้นฉบับทั้งที่บันทึกไว้ในใบลาน บันทึกด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี และภาษาบาลี-ไทย ประพันธ์เป็นบาลีร้อย (ฉบับเทศน์) จำนวนมากถึง ๓๖ ฉบับ เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี กรุงเทพมหานคร ๒๕ ฉบับ เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติศิริราชมณฑลภิเชก จังหวัดจันทบุรี ๘ ฉบับ และเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี ๓ ฉบับ จากการสืบค้นเบื้องต้นพบว่า ต้นฉบับทั้งหมดมีโครงเรื่องเดียวกัน แต่มีสำนวนภาษาแตกต่างกัน ต้นฉบับส่วนใหญ่มีเนื้อเรื่องไม่สมบูรณ์ นิยมบันทึกชื่อเรื่องว่า ชมพูบดีสูตร

นอกจากนี้ยังพบต้นฉบับบันทึกไว้ในสมุดไทย บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ (ฉบับกลอนสวด) เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี กรุงเทพมหานคร จำนวน ๕ ฉบับ บันทึกชื่อเรื่องแตกต่างกัน ได้แก่ มหาชมพูบดี เลขที่ ๔๓๒ มหาชมพูบดี เลขที่ ๔๓๖ มหาชมพูบดีสูตร เลขที่ ๔๓๗ ท้าวมหาชมพู เล่ม ๑ เลขที่ ๔๓๘ และชมพูบดีสูตร เลขที่ ๖๘๘ เมื่อตรวจสอบจำนวนแล้วพบว่า เป็นกลอนสวดจำนวนเดียวกันทั้งสิ้น เนื่องจากมีข้อความประพันธ์

¹ วรรณกรรมเรื่องนี้มีชื่อหลายชื่อ เช่น ชมพูบดีสูตร พระยาชมพู มหาชมพูบดี และมหาชมพูบดีสูตร เป็นต้น แต่กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ท้าวมหาชมพู ต้นตำบอานพระพุทธรูปทรงเครื่อง, ๒๕๓๔, หน้า คำนำเดิม) กล่าวว่าวรรณกรรมนี้เรียกกันเป็นสามัญว่าเรื่องท้าวมหาชมพู

และฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการประพันธ์ลงกัน ระบุว่าขุนสุวรรณสารวัดเป็นผู้ประพันธ์ ประพันธ์สำเร็จเมื่อปี จ.ศ. ๑๑๙๔ ตรงกับปี พ.ศ. ๒๓๗๕ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นับถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๖) มีอายุเก่าแก่ถึง ๑๘๑ ปี เป็นกลอนสวดที่ประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ สลับกับร้อยสุภาพแทบตลอดทั้งเรื่อง นอกจากนี้ยังมีฉันทลักษณ์อื่น ๆ ที่มีใครพบบ่อนักในการประพันธ์กลอนสวดแทรกอีกด้วย ได้แก่ รัต ชินวร ๑๕ คุณบท และโคลงกระทู้ ซึ่งแตกต่างจากกลอนสวดทั่วไปที่นิยมประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ สลับกัน ด้านสำนวนภาษาพบว่าคำที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง โดยเลียนแบบการสร้างคำจากภาษาบาลี ลักษณะเดียวกับการสร้างคำของสุนทรภู่มาใช้ในการประพันธ์อย่างมาก ทำให้เป็นกลอนสวดที่มีการใช้ภาษาท่วงทำนองเฉพาะตนของกวีอย่างเด่นชัด สะท้อนให้เห็นความสามารถเชิงอักษรศาสตร์ของกวีไทยได้อีกประการหนึ่ง

ต้นฉบับเอกสารตัวเขียนที่สำรวจพบดังกล่าว นับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ที่ชี้ให้เห็นร่องรอยของอิทธิพลและความนิยมวรรณกรรมเรื่องนี้ของชาวพุทธในภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเมื่อครั้งอดีตกาลได้เป็นอย่างดี

เรื่อง “ทำวมหาชมพู” เป็นวรรณกรรมที่ชาวพุทธเชื่อถือเป็นคติมาแต่โบราณว่าเป็นต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง เกิดจากพุทธประวัติปางเมื่อพระพุทธองค์ทรงกระทำปาฏิหาริย์เนรมิตกายเป็นพระมหากษัตริย์นามว่า พระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช เพื่อปราบพระยาชมพูดีให้ละเลิกจากกิเลส โภคะ โทสะ และโมหะ หันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ความดังกล่าวนี้ สมเด็จพระอมรินทราบราชานุกาภ (ทำวมหาชมพู ต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง, ๒๕๓๔, หน้า ๒) ทรงชี้แจงว่ามีปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อราชทูตลังกา นำพระสงฆ์ไทยมาส่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๙๔ ได้พบพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ เข้าใจว่าเป็นเทวรูปซึ่งไม่เคยมีในลังกาทวีป พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงโปรดให้ส่งศุภอักษรชี้แจงไปว่า พระพุทธรูปทรงเครื่องที่นิยมสร้างกันในประเทศไทยขณะนั้น มีที่มาจากหนังสือชมพูทวีตฤ ซึ่งรู้จักกันดีในประเทศไทย

สมเด็จพระอมรินทราบราชานุกาภ (ทำวมหาชมพู ต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง, ๒๕๓๔, หน้า ๔) ทรงสันนิษฐานว่าต้นหนังสือทำวมหาชมพูที่พบในประเทศไทยนั้น น่าจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยการนำวัตถุนิทานทางลัทธิมหายานมาแต่งอรรถเป็นภาษาบาลีขึ้นในประเทศไทย ภายหลังหนังสือจามเทวีวงศ์และรัตนพิมพวงศ์^๒ ด้วยเหตุนี้จึงไม่ปรากฏแหล่งที่มาของเรื่องดังกล่าว

^๒ รัตนพิมพวงศ์ เป็นหนังสือว่าด้วยตำนานพระแก้วมรกต ประพันธ์เมื่อปีครุวาร (วันพฤหัสบดี) เดือน ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะโรง ช่วงเวลาดังกล่าวตรงกับปี พ.ศ. ๒๒๗๒ (แสง มนวิฑูร เปரியณ, ๒๕๑๗, หน้า ๑๗)

ในพระไตรปิฎก ตลอดจนพระสูตรต่าง ๆ ทั้งในนิบาตและนอกนิบาตคัมภีร์ใด ๆ ทั้งสิ้น จึงได้จัดให้เป็นหนังสืออยู่ในหมวดสุดตสังคหะ คือ หนังสือที่สงเคราะห์ให้อยู่ในหมวดพระสูตรต้นตปิฎก

ชาวพุทธคงรู้จักเรื่องทำวามหาชมพุกันเป็นอย่างดี มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย รัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (ช่วง พ.ศ. ๒๒๗๖ – ๒๓๐๑) ดังหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จากจดหมายเหตุดังกล่าวในเบื้องต้น นอกจากนี้ยังพบเอกสารโบราณ เรื่อง ชมพูบดีสูตร^๓ ผูก ๑ เลขที่ ๖๖๔๖/ก/๑ บันทึกด้วยอักษรขอม – ภาษาบาลี สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๘๙ สันนิษฐานว่า ต้นฉบับโบราณนี้ ต่อมาได้รับความนิยมแพร่หลาย จึงมีผู้รู้ท้องถิ่นต่าง ๆ นำไปแปลเป็นภาษาไทย จำนวนท้องถิ่น บันทึกลงในโบราณ ด้วยตัวอักษรที่นิยมกันในแต่ละท้องถิ่น^๓ จนกระทั่งรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่คนไทยนิยมการสดอ่านหนังสือกันมาก กอปรกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยและให้ความสำคัญในพระพุทธศาสนา อย่างยิ่ง จึงอาจเป็นแรงบันดาลใจให้กวีประพันธ์เนื้อเรื่องซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ขึ้นมาเป็นฉบับกลอนสด ตามกระแสความนิยมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยช่วงเวลาดังกล่าว อันแสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพของกวีไทยที่คิดปรับเปลี่ยนรูปแบบวรรณกรรมที่มีอยู่เดิมให้มีรูปแบบสอดคล้อง กับความนิยมของประชานิยมในสังคม ทำให้วรรณกรรมคงอยู่ในสังคมได้สืบมา

ชาวพุทธเลื่อมใสศรัทธาความศักดิ์สิทธิ์ของเนื้อเรื่องทำวามหาชมพุกมาก จนถึงกับวาดภาพ จิตรกรรมฝาผนังไว้ตามอารามหลวงต่าง ๆ อาทิ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ วัดราชบูรณะ วัดนางนอง กรุงเทพมหานคร และวัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น (ปีเตอร์ สกิลลิง, ๒๕๔๖, หน้า ๒) แสดงให้เห็นว่าชาวพุทธในอดีตเคารพและยกย่องเนื้อเรื่องว่าเป็นพุทธประวัติสำคัญ เชกเช่นเรื่อง ทศชาติและปฐมสมโพธิกถา นอกจากนี้ยังนิยมสร้างเรื่องทำวามหาชมพูเป็นหนังสือถวายวัดอีกด้วย เพราะเชื่อว่าการสร้างหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะได้บุญมากกว่าหนังสือที่มี เนื้อหาด้านอื่น (สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๓๘, หน้า ๓๕) ดังตัวอย่างที่ได้พบบริเวณปกหน้าของ ต้นฉบับเทศน์บางผูกและบริเวณส่วนท้ายของต้นฉบับกลอนสดบางฉบับบันทึกว่า

“ขอหมอเทียนสร้างไว้ในพระพุทธศาสนา” (ชมพูบดีสูตร ผูก ๑ เลขที่ จบ.บ ๑๙๖/๑, ปกหน้า)

“หมอเทียนสร้างไว้ในพระพุทธศาสนา ขอได้เป็นอุบาสกปัจจุจายแก่พระนิพพาน กราบใดเทอญ” (ชมพูบดีสูตร ผูก ๓ เลขที่ จบ.บ ๑๙๖/๓, ปกหน้า)

³ ภาคกลางและภาคใต้นิยมบันทึกด้วยอักษรขอม ภาคเหนือนิยมบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนา ส่วนภาคอีสาน นิยมบันทึกด้วยอักษรธรรมอีสาน

“ของยายยูแม่ ไฉ่เสนลูก สร้างไว้ในพระศาสนา” (ชมพุดีสูตรเเผ็จ
ผูก ๒ เลขที่ จบ.บ ๖๕๔/๒, ปกหน้า)

“สิ้นฉบับแต่เท่านี้ท่านเอ๋ย ข้าพเจ้าผู้เขียนขอให้ถึงแก่พระนิพาน”
(ทำวมหาชมพู เล่ม ๑ เลขที่ ๔๓๘, หน้า ๑๕๓)

จากหลักฐานข้างต้น แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องทำวมหาชมพูมีบทบาทสำคัญต่อระบบความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาของประชาคมชาวพุทธเป็นอย่างมาก จนกระทั่งได้มีการประพันธ์และคัดลอกต้นฉบับต่อ ๆ กันไปอย่างแพร่หลาย ทำให้เกิดวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งทรงคุณค่า เป็นต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง เป็นบ่อเกิดแห่งงานจิตรกรรม อีกทั้งยังนำเรื่องราวมาใช้สวดอ่าน (ฉบับกลอนสวด) และใช้เทศน์ (ฉบับเทศน์) ให้พุทธศาสนิกชนฟัง นับเป็นกิจกรรมสำคัญในการผ่อนคลายอารมณ์และสร้างศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในอดีต

ด้วยความสำคัญดังกล่าว ประกอบกับมีผู้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้ไว้เพียงบางส่วน ได้แก่ ตรีศิลป์ บุญขจร กล่าวถึงกลอนสวดมหาชมพูตีไว้ในวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต เรื่อง วรรณกรรมกลอนสวดภาคกลาง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ส่วนปีเตอร์ สกิลลิง กล่าวถึงเรื่อง ชมพุดีสูตร ไว้ในเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง วรรณกรรมพุทธศาสนา : ของดีที่คนไทยไม่ค่อยรู้จัก ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องทำวมหาชมพูอย่างละเอียด โดยใช้ต้นฉบับกลอนสวด เรื่อง มหาชมพูบดีสูตร⁴ เลขที่ ๔๓๗ มัดที่ ๕๑ ตู้ที่ ๑๑๔ ชั้นที่ ๑/๑ หมวดวรรณคดี หมู่กลอนสวด ประเภทสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทยโบราณ จำนวน ๑๔๗ หน้าสมุดไทย (บันทึกประวัติว่าหอสมุดฯ ชื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ หมายเลข ชื่อวันที่ ๑๘/๖/๑๒๖ ชุน สุวรรณสารวัดแต่ง ปีจุล ๑๑๙๔ เล่มเดียวจบ) พบที่หอสมุดแห่งชาติท่าवासูกรี กรุงเทพมหานคร เนื่องจากต้นฉบับดังกล่าวมีเนื้อเรื่องสมบูรณ์ ประกอบกับมีบริบทอื่นๆ ที่ฉายให้เห็นวัฒนธรรมทางหนังสือในอดีตมากที่สุด อีกทั้งยังเป็นวรรณกรรมที่มีสำนวนภาษาฉันทลักษณ์อยู่ในเกณฑ์ดีและยังรักษาโครงเรื่องของทำวมหาชมพู หรือชมพุดีสูตร (ฉบับเทศน์) ไว้ได้ค่อนข้างครบถ้วน จึงเห็นว่าน่าจะนำวรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง มหาชมพูบดีสูตร มาศึกษาวิจัยเนื้อหาสาระ กลวิธีการนำเสนอในรูปแบบวรรณกรรมกลอนสวด อันเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมพุทธศาสนา จากร่ายยาวและร้อยแก้ว (บาลีร้อย) มาเป็นกลอนสวด (คำกาพย์) รวมทั้งยังเป็นการเผยแพร่วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง มหาชมพูบดีสูตร ให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางต่อนักวิชาการและผู้สนใจศึกษาด้านวรรณกรรมไทยอีกโสดหนึ่ง

⁴ ผู้วิจัยจะใช้ชื่อเรื่องคงตามการบันทึกในต้นฉบับเอกสารโบราณ ซึ่งบันทึกไว้ที่หน้าแรกว่า “หน้าต้นมหาชมพูบดีสูตร ท่านเอ๋ย”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อปริวรรตวรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง มหาชมภูบดีสูตร เลขที่ ๔๓๗ จากต้นฉบับสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทยโบราณ มาเป็นภาษาไทยอักษรวิธียุคปัจจุบัน
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง มหาชมภูบดีสูตร เลขที่ ๔๓๗ ในด้านภูมิหลังของเรื่อง ตัวอักษร อักษรวิธียุคโบราณ เนื้อหา รูปแบบการประพันธ์ ทำนองเขียนวรรณศิลป์ หลักธรรม และวัฒนธรรมไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑. ได้นำเสนอวรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง มหาชมภูบดีสูตร ต่อนักวิชาการและผู้รู้ด้านวรรณกรรมไทย
๒. ได้เผยแพร่วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง มหาชมภูบดีสูตร ให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น
๓. เป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง มหาชมภูบดีสูตร บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ ประพันธ์เป็นกลอนสวด ให้คงอยู่และแพร่หลายกว้างขวางต่อไป
๔. เป็นแนวทางการศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมอื่น ๆ ที่บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์และปริวรรตต้นฉบับเอกสารตัวเขียนเรื่อง มหาชมภูบดีสูตร เลขที่ ๔๓๗ หมวดวรรณคดี หมู่กลอนสวด ประเภทสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทยโบราณ เส้นหมึก จำนวน ๑๔๗ หน้าสมุดไทย (บันทึกประวัติว่า หอสมุดฯ ชื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ หมายเลข ชื่อวันที่ ๑๘/๖/๑๒๖ ขุนสุพรรณสารวัดแต่ง ปีจุล ๑๑๙๔) พบที่หอสมุดแห่งชาติท่าเสาสุกรี กรุงเทพมหานคร เป็นข้อมูลหลัก

ทั้งนี้จะปริวรรตต้นฉบับดังกล่าวเป็นอักษรวิธียุคปัจจุบันไว้ที่ภาคผนวก

ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. การปริวรรตต้นฉบับมีข้อตกลงดังนี้

๑.๑ หากมีคำหรือข้อความที่พิจารณาแล้วว่า น่าจะเกิดจากความผิดพลาดตอนคัดลอกต้นฉบับ ผู้วิจัยจะแก้ไขหรือเพิ่มเติมโดยให้คำหรือข้อความนั้นอยู่ในเครื่องหมาย []

๑.๒ หากคำหรือข้อความในต้นฉบับวางเลือน แต่พอที่จะอ่านได้จากรูปคำหรือข้อความโดยบริบท ผู้วิจัยจะให้คำหรือข้อความนั้นอยู่ภายในเครื่องหมาย ()

๑.๓ หากมีข้อความที่สันนิษฐานว่าขาดหายไป ผู้วิจัยจะใส่เครื่องหมาย (...ขาดหาย...)

๑.๔ หากคำ หรือข้อความนั้นเกิดจากการชำรุด จนไม่สามารถอ่านได้ หรือสันนิษฐานได้ ผู้วิจัยจะใช้ว่า (ชำรุด)

๒. ตัวอย่างที่ใช้ในการยกตัวอย่างประกอบการวิเคราะห์ด้านตัวอักษรและอักขรวิธี จะใช้อักขรวิธีโบราณที่ปรากฏในต้นฉบับกลอนสวด ส่วนในบทอื่น ๆ จะใช้อักขรวิธีไทยปัจจุบัน

๓. ผู้วิจัยจะใช้ชื่อเรื่องกำกับวรรณกรรมกลอนสวดว่า มหาชมภูบดีสูตร เลขที่ ๔๓๗, มหาชมภูดี เลขที่ ๔๓๒, มหาชมภูดี เลขที่ ๔๓๖, ท้าวมหาชมภู เล่ม ๑ เลขที่ ๔๓๘ และชมภูบดีสูตร เลขที่ ๖๘๘ ส่วนต้นฉบับเทศน์จะใช้ชื่อเรื่องกำกับว่า ชมพูบดีสูตร, ชมพูบดีสูตรต้นฉบับกลอนสวดภาคใต้ใช้ชื่อเรื่องกำกับว่า พระยาชมพู ตำนานพระพุทธรูปใช้ชื่อกำกับว่า ท้าวมหาชมพู ทั้งนี้ผู้วิจัยจะเขียนชื่อเรื่องตามรากศัพท์เดิมจากต้นฉบับเอกสารนั้น ๆ

นิยามศัพท์เฉพาะ

กลอนสวด หมายถึง วรรณกรรมคำกาพย์ที่นำมาอ่านเป็นทำนองสวด มีเนื้อหาเกี่ยวกับวัดและศาสนา มุ่งสั่งสอนข้อธรรมโดยตรงและโดยอ้อม แต่งด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ คือ กาพย์ ๒๘ ซึ่งอาจเรียกว่า กาพย์สุรางคนางค์ พิลาล โรทรวดี กาพย์ ๑๖ ได้แก่ กาพย์ฉบง มหาเสนา กาพย์ ๑๑ ได้แก่ กาพย์ยานี นางกราย กาบอกข้าว พิลาลสังกา กาพย์เอวัง และโอโธม นอกจากนี้ยังรวมคำประพันธ์ประเภทกาพย์ที่เรียกว่า ปฐมมัย ยังมั่งคั่ง ชินวร คัมภีรา เยสันดา ห้าคำ รัดเร่ง พรต และไชโย รวมทั้งกาพย์กลบท และคำประพันธ์ที่ใช้เห็นหรือขับแทรกอยู่ด้วย (ตรีศิลป์ บุญขจร, ๒๕๔๒, หน้า ๑๘๖ – ๑๘๗)

คุณบท หมายถึง คำประพันธ์ชนิดหนึ่ง มีวรรคละ ๓ คำ ส่งสัมผัสต่อเนื่องกันไป ไม่กำหนดจำนวนวรรค จัดเป็นกลบทชนิดหนึ่ง จะใช้เมื่อเนื้อความในช่วงนั้น ๆ เป็นบทไหว้ครู หรือสรรเสริญคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์

รัต หมายถึง ลักษณะหนึ่งของท่วงทำนองในการสวดอ่านกลอนสวด จะใช้เมื่อต้องการดำเนินเนื้อเรื่องไปอย่างรวดเร็วรวบรัดตัดความ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า รัต – เร่ง

ทำนองเขียน หมายถึง ลักษณะการใช้ถ้อยคำภาษาซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของกวี

อักษรไทย ภาษาไทยโบราณ หมายถึง อักษรไทยลายมือ ที่นิยมใช้ลายมือแบบ

อาลักษณ์และลายมือหวัดแกมบรรจง อย่างที่ใช้กันในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก่อนมีการพิมพ์ ซึ่งมีอักขรวิธีแตกต่างจากปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง มหาชมภูบดีสูตร เลขที่ ๔๓๗ ผู้วิจัยจะใช้วิธีวิจัยเอกสาร โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นสำรวจเอกสาร

๑. สำรวจเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องมหาชมภูบดีสูตร ตัวอักษร อักษรวิปโยธนา เอกสารที่ให้ความรู้เรื่องกลอนสวด รูปแบบการประพันธ์ และแนวคิดต่าง ๆ ในการวิเคราะห์วรรณกรรม เป็นต้น

๒. สำรวจต้นฉบับเอกสารตัวเขียนประเภทสมุดไทย เรื่อง มหาชมภูบดีสูตร หมวกวรรณคดี หมวกกลอนสวด บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร และหอสมุดแห่งชาติสาขา ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี และหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

๓. สำรวจต้นฉบับเอกสารโบราณ ประเภทใบลาน เรื่อง ชมพูบดีสูตร (ฉบับเทศน์) บันทึกด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี – ไทย ที่หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี หอสมุดแห่งชาติท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร และหอสมุดแห่งชาติอื่น ๆ

ขั้นปริวรรต

๑. ปริวรรตต้นฉบับวรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง มหาชมภูบดีสูตร เลขที่ ๔๓๗ ประเภทสมุดไทยขาว บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ และเอกสารใบลาน เรื่อง ชมพูบดีสูตร (ฉบับเทศน์) บันทึกด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี – ไทย เลขที่ จป.บ ๑๙๖/๑ – ๓ มาเป็นอักษรและอักษรวิไทยปัจจุบัน โดยยึดตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นหลัก ทั้งนี้ในการปริวรรต หากมีคำหรือข้อความที่เป็นของท้องถิ่น จะรักษาอักษรวิธีให้ใกล้เคียงแบบเดิมมากที่สุด

๒. จัดเรียงวรรคตอนตามแบบแผนฉันทลักษณ์และรูปแบบการประพันธ์แต่ละชนิด

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

๑. ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบตัวอักษรและอักษรวิธีที่ใช้ในการบันทึกวรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง มหาชมภูบดีสูตร เลขที่ ๔๓๗

๒. ศึกษาวิเคราะห์ภูมิหลัง เนื้อหา รูปแบบการประพันธ์ ทำนองเขียน วรรณศิลป์ หลักธรรม และวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในเรื่อง

ขั้นสรุปผลการวิจัย

สรุปผล และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยผู้วิจัยได้ใช้เอกสารต่าง ๆ ซึ่งจะแบ่งประเภทของเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยดังนี้

๑. เอกสารต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหัวข้อในการวิจัย ได้แก่ เอกสารที่ให้ความรู้เรื่องมหาชมพูบดีสูตร เอกสารที่ให้ความรู้เรื่องกลอนสวด และเอกสารที่ให้ความรู้เรื่องแนวคิดในการวิเคราะห์วรรณกรรมไทย

๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้เอกสารแต่ละประเภท ผู้วิจัยได้เรียงลำดับจากปัจจุบันย้อนหลังไปในอดีตตามปีพุทธศักราชที่ได้มีการตีพิมพ์เอกสารนั้น ๆ มีรายละเอียดดังนี้

๑. เอกสารต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหัวข้อในการวิจัย

๑.๑ เอกสารที่ให้ความรู้เรื่องมหาชมพูบดีสูตร

ปีเตอร์ สกิลลิง (Peter Skilling) (๒๕๔๖, หน้า ๒) เสนอเอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง “คัมภีร์พุทธศาสนา : ของดีที่คนไทยไม่ค่อยรู้จัก” (Treasures of the Buddhist Literature of Siam) กล่าวถึงเรื่องชมพูบดีสูตรว่าเป็นวรรณกรรมแบบฉบับที่ไทยได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียเหนือ ซึ่งชาวไทยรู้จักกันดีจากวรรณกรรมสันสกฤต ทิเบต และจีน มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระสงฆ์ลังกาเดินทางมากรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศฯ ได้พบพระพุทธรูปสวามมกุฏในวัดบรมพุทธาราม เข้าใจว่าเหมือนเทวรูปพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศฯ จึงส่งหนังสือชมพูบดีสูตรไปชี้แจง

ชมพูบดีสูตรมีอิทธิพลต่องานจิตรกรรมไทยในสมัยรัชกาลที่ ๑ เห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ วัดราชบูรณะ วัดนางนอง และวัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี นับเป็นวรรณกรรมสำคัญในอดีตที่ได้รับความนิยมนำมาเทศน์สั่งสอนพุทธศาสนิกชนอย่างมาก ปัจจุบันเรื่องชมพูบดีสูตรยังเป็นวรรณกรรมที่รู้จักกันดีในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย นอกจากนี้พบว่ายังมีสำนวนของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง ได้แก่ สำนวนฉาน (ไทยใหญ่) เขมร อารข่า (ยะไข่) และพม่า

ท้าวมหาชมพู ต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง (๒๕๓๔, หน้า ๑ – ๕) เป็นหนังสือที่นำต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องมหาชมพูบดีสูตร (ฉบับเทศน์) ซึ่งได้ปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่มาแล้ว มาจัดพิมพ์ใหม่ (ปรากฏเนื้อความในคำนำเดิม ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ว่า หนังสือนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเพื่อเป็นหนังสือแจกเนื่องในงานฉาบปากีสพ นายบัวน อักษรมัต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔) ต้นฉบับเทศน์ที่นำมาปริวรรตเผยแพร่งดงามเป็นสมบัติเดิมของ

หอสมุดวชิรญาณ แต่มิได้ระบุว่าเป็นฉบับเลขที่ใด พร้อมกันนี้ยังได้อธิบายเรื่องทำวมหาชมพู่ไว้ว่า เป็นต้นตำนานของพระพุทธรูปทรงเครื่อง ที่ไทยเรากลือเป็นคติกันมาแต่โบราณว่าเป็นพุทธประวัติ ปางเมื่อพระพุทธรูปทรงเครื่องกระทำปาฏิหาริย์บันดาลให้ทำวมหาชมพู่เห็นพระองค์ทรงเครื่องต้นอย่าง กษัตริย์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช ปราบบพระยาชมพู่ให้ละพยศ ยอมเป็นพุทธสาวกจนได้ บรรลุพระอรหันต์ ซึ่งต่างจากความเชื่อของชาวจีนและญวนที่นับถือพระพุทธรูปศาสนาตามลัทธิ มหายาน ที่ได้กล่าวกันว่า ทำวมหาชมพู่เป็นนายทหารเอกของจัดโลกบาล ครั้นพระพุทธรูปทรง เครื่องมานให้เลื่อมใสพระรัตนตรัยแล้ว ก็รับเป็นผู้รักษาพระธรรมวินัยต่อมา

ชาวไทยนับถือกันว่าการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องมีอานิสงส์มาก เนื่องจากสร้างยาก กว่าพระพุทธรูปปางอื่น ๆ ต้องใช้ช่างที่มีฝีมือ และผู้สร้างจะต้องมีทุนทรัพย์มากจึงจะสร้างได้ เรื่องทำวมหาชมพู่เป็นเรื่องที่นับถือกันสืบมา โดยฐานที่เป็นตัวตำนานของพระพุทธรูปทรงเครื่อง ทั้งปวงนั้น มีปรากฏหลักฐานอยู่ในจดหมายเหตุ ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อราชทูตลังกา พาพระสงฆ์ไทย ที่ไปให้อุปสมบทตั้งศาสนวงศ์ในลังกาทวิปกลับมาส่งเมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๒๙๘ ทูตลังกาได้ไปเห็นพระพุทธรูปทรงเครื่องที่ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ เกิดสงสัยว่าเหตุไฉนที่ในเมืองไทย จึงสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรทรงเครื่องอย่างเทวรูปเช่นนี้ ความทราบถึงพระกรรมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงมีรับสั่งให้เสนาบดีชี้แจงไปในสุภาอักษร สรุปความได้ว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องนี้ เป็นพุทธประวัติตอนหนึ่งของพระพุทธเจ้า มีที่มาจากชมพูทวีตฤ ซึ่งรู้จักกันดีในประเทศไทย

ต้นหนังสือที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยนี้ มีตัวอรรถภาษาบาลีตลอดเรื่อง เป็นหนังสือ ผูก ๑ นับในหมวดสุดตสังคหะ คือพวกหนังสือซึ่งสงเคราะห์เข้าอยู่ในพระสุตันตปิฎก หนังสือที่ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดให้คัดส่งไปเมืองลังกาคงเป็นหนังสืออรรถนี้ ผู้ชำนาญภาษาบาลีได้ ตรวจสำนวนเห็นว่าจะเป็นหนังสือแต่งในแถวประเทศไทย ภายหลังหนังสือจามเทวีวงศ์และ รัตนพิมวงค์ ทำนองจะได้เรื่องวัตถุนิทานมาจากคัมภีร์ทางลัทธิมหายาน เามาแต่งอรรถเป็น ภาษาบาลีขึ้นในประเทศไทย เพราะฉะนั้นหนังสือเรื่องชมพูทวีตฤจึงมิได้มีในลังกาทวิป และไม่ ปรากฏว่ามีในประเทศพม่ารามัญ แต่กลับรู้จักกันแพร่หลายในประเทศไทยตั้งแต่ฝ่ายใต้ตลอดขึ้น ไปจนฝ่ายเหนือ กระทั่งพระสงฆ์ใช้เป็นเรื่องสำหรับเทศนาในทางปฐชาวิธสนาเรื่องหนึ่ง ใช้พระ เทศน์ ๓ รูป สมมุติกันเป็นพระพุทธรูปเมื่อทรงจำแลงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราชรูป ๑ เป็นพระเจ้าพิมพิสารรูป ๑ เป็นทำวมหาชมพู่รูป ๑ เทศน์ใต้ถามตอบโต้กันด้วยเรื่องพระธรรม วินัยและบาปบุญคุณโทษ

วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช (๒๕๒๗, หน้า ๑ – ๕๒) เสนอผลงานการปริวรรตวรรณกรรมจากหนังสือชุด เรื่อง “พระยาชุมภู” โดย ดิเรก พรตตะเสน จากต้นฉบับหนังสือชุดชาวรวม ๒ ฉบับ ฉบับแรกขึ้นชื่อเรื่องว่า “พระยาชุมภู” ได้จากนายนอบ บัณฑิตกาญจน์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนฉบับที่สองขึ้นชื่อเรื่องว่า “ท้าวชุมภู” ตรวจสอบไม่พบบันทึกนามผู้มอบและแหล่งที่ได้มา บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาถิ่นภาคใต้ ประพันธ์เป็นกลอนสวด (กาพย์ยานี กาพย์ฉกัณ และกาพย์สุรางคนางค์ ประพันธ์สลับกันตลอดทั้งเรื่อง) ต้นฉบับดังกล่าวไม่ได้ขึ้นต้นด้วยบทพระนามพจน์ตามธรรมเนียมนิยมของการประพันธ์กลอนสวดแต่อย่างใด หากแต่ขึ้นต้นด้วยการกล่าวถึงเนื้อเรื่องตอนกำเนิดพระยาชุมพู อีกทั้งยังไม่ได้บอกชื่อกวีผู้ประพันธ์ บอกเพียงวันเดือนปีที่คัดลอกเสร็จและอัตวิภาคของผู้สร้างในส่วนท้ายเรื่อง ความเป็น

เขียนจบในวันพุธ เดือนห้าขึ้นสองค่ำ
เวลาบ่ายหกโมง
ฉันนั่งยังค่ำ เจ็บเอนหลัง
เดี่ยวฉันนั่งเดี่ยวฉันนอน
พุทธศักราชล่วงได้สองพันสี่ร้อยสี่สิบพรรษา ข้าพเจ้าสร้างไว้ในพระศาสนา
เรื่อง พระยาชุมภู ขอให้ข้าล ...
๐ ตัวข้าผู้เขียน อาสาปากเพียร เขียนพระธรรมมา
เรื่องพระยาชุมภู ลูถึงโสดา ได้สักกิตาคา อนาคตาผล
ฉันพระเรื่องสร้างไว้ อย่าทำให้ผงเสีย ฉันเพิ่งหัดเขียน ยังไม่แนบเนียน เขียน
ยังไม่เป็น แต่พออ่านได้ ยังไม่สู้ดีแลท่านเอ๋ย” (วันที่บันทึกการสร้างสำเร็จ ตรง
กับวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๕)

เมื่อได้ตรวจสอบต้นฉบับจากชาตกนิบาตและชาตกนอกนิบาต ไม่ปรากฏว่ามีเรื่องราวในนิบาตใด จึงสันนิษฐานได้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่มีเค้าจากพุทธจริยาวัตรที่ปรากฏเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในภาษาไทย แต่ปรากฏว่าเป็นเรื่องทางพระพุทธศาสนาหลักคตินัยนัยลังการวศ์ เชื่อว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เคยได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างกว้างขวางในนครศรีธรรมราช เนื่องจากพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนชาวบ้านสูงวัยแทบทุกคนเล่าว่าเคยฟังนิทานเรื่อง “พระยาชุมพู” กันมาอย่างเจนใจ และยืนยันว่าย้อนหลังไปประมาณ ๘๐ – ๙๐ ปี พระสงฆ์ท้องถิ่นนครศรีธรรมราชนิยมยกเป็นอุทาหรณ์ในพระธรรมเทศนากันมาก โดยเฉพาะในเทศกาลเข้าพรรษา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๐๓, หน้า ๒๔๙ – ๒๕๑) ทรงเรียบเรียง “เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาวิไล” เพื่อถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ทรงกล่าวถึงศุภอักษรที่พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดให้มีถึงเสนาบดีลังกา ซึ่งแจ้งเรื่องพระพุทธรูปทรงเครื่องที่นิยมสร้างในประเทศไทยขณะนั้นว่ามีได้เป็นการสร้างพระพุทธรูปที่ผิดธรรมเนียมคลองธรรมจากจารีตที่ยึดถือกันมาแต่เดิม หากแต่เป็นพุทธประวัติตอนหนึ่ง ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าทรงเนรมิตกายเป็นพระเจ้าราชาธิราชเพื่อปราบพระยาชมพูให้ยอมรับนับถือและหันมาศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา ดังมีปรากฏอยู่ในหนังสือชมพูประวัติ ซึ่งชาวไทยรู้จักกันดี

๑.๒ เอกสารที่ให้ความรู้เรื่องกลอนสวด

ตรีศิลป์ บุญขจร (๒๕๔๒, หน้า ๑๘๖ – ๑๘๗) ได้เสนอบทความเรื่องกลอนสวดในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๑ ได้ให้ความหมายของ “กลอนสวด” ว่าเป็นคำเรียกวรรณกรรมประเภทหนึ่งของไทย หมายถึง วรรณกรรมคำกาพย์ที่นำมาอ่านเป็นทำนองสวด มีเนื้อหามุ่งสั่งสอนข้อธรรมโดยตรงหรือโดยอ้อม แต่งด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ คือ กาพย์ ๒๘ ซึ่งอาจเรียกว่า กาพย์สุรางคนางค์ พิลาล และโรหรรตี กาพย์ ๑๖ ได้แก่ กาพย์ฉบง และมหาเสนา กาพย์ ๑๑ ได้แก่ กาพย์ยานี อาจเรียกว่า นางกราย กาบอกข่าว พิลาลสังกา กาพย์เอวัง และโถ่โลม นอกจากนี้ยังรวมคำประพันธ์ประเภทกาพย์ที่เรียกว่า ปฐมมัย ยังมั่งคลั่ง ชินวร คัมภีรา เยสันตา ห้าคำ รัตเรง พรต และไชโย รวมทั้งกาพย์กลบทและคำประพันธ์ที่ใช้เห่หรือขับแทรกอยู่ด้วย

สารานุกรมไทย ของ อุตัย สิริธรร (๒๕๓๕, หน้า ๙๖) กล่าวถึงประเพณีการสวดอ่านหนังสือว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ประเพณีเดิมสวดถวายพระเจ้าอยู่หัวในพระวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์ เรียกว่าสำรับหลวง

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๔๙๗, หน้า ๕๕๓ – ๕๕๖) ให้ความหมายของกลอนสวดไว้ในสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑ ว่า คือ กลอนอ่านเป็นทำนองสวด แต่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ ฉบง ๑๖ และสุรางคนางค์ ๒๘ กาพย์เหล่านี้เป็นลำนำสำหรับสวดมาแต่โบราณ เรียกว่า ลำนำ ๑๑ ลำนำ ๑๖ และลำนำ ๒๘ ตามลำดับ ข้อความที่แต่งมักเป็นเรื่องในศาสนา มีชาดกและธรรมคติเป็นต้น การสวดอ่านกลอนสวดเกิดจากประเพณีที่พุทธศาสนิกชนไปบำเพ็ญกุศลร่วมกันในวัดในวันนักขัตฤกษ์ เช่น วันเข้าพรรษา เมื่อว่างจากการสวดมนต์ฟังเทศน์ ก็ใช้เวลาว่างนั้นสนทนาธรรมบ้าง เล่าเรื่องในศาสนาสุกกันฟังบ้าง

๑.๓ เอกสารที่ให้ความรู้เรื่องแนวคิดในการวิเคราะห์วรรณกรรมไทย

ธวัช ปุณโณทก (๒๕๔๓) เสนอเอกสารประกอบการศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เรื่อง “วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ” กล่าวถึงวรรณกรรมท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ แยกตามภูมิภาค ในด้านการแพร่กระจาย โครงเรื่อง ฉันทลักษณ์ ตลอดจนด้านตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึก ปรากฏว่าวรรณกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ น่าจะมีแหล่งกำเนิดจากที่เดียวกันแบบเอกกำเนิด แล้วได้มีการถ่ายทอดไปสู่ท้องถิ่นอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนา จากเดิมเป็นนิทานที่เล่ากันในท้องถิ่น ต่อมาได้มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์ วรรณกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่จึงมักจะมีโครงเรื่องที่คล้ายกัน แต่จะมีความแตกต่างกันในด้านอนุภาค หรือรายละเอียดอื่น ๆ ส่วนด้านฉันทลักษณ์และตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึกนั้น จะมีความแตกต่างกันไปตามแต่ความนิยมของแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงลักษณะของวรรณกรรมท้องถิ่นในถิ่นต่าง ๆ ได้แก่ ภาคเหนือ อีสาน ใต้ และกลาง ทั้งยังได้ยกตัวอย่างวรรณกรรมพร้อมกับการปริวรรตและวิเคราะห์บางส่วน

สำหรับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลางนั้น นิยมฉันทลักษณ์ประเภทกลอนสวด (กาพย์ ฉบัง ยานี สุรางคนางค์) กลอนนิทาน และกลอนบทละคร บันทึกด้วยอักษรไทย หากเป็นนิทานชาดก มักจะบันทึกด้วยอักษรขอม ภาษาไทย เหตุที่นิยมฉันทลักษณ์ประเภทกลอนสวดเป็นเพราะว่า มีจุดประสงค์เพื่อนำไปอ่านเป็นทำนองเสนาะให้อุบาสกอุบาสิกาฟังในที่ประชุมชน นอกจากนี้ยังนิยมการเทศน์ และการขับเสภาอีกด้วย

ทองใบ แทนมณี (๒๕๔๒) เขียนหนังสือเรื่อง “ศัพท์สุนทรภู่” กล่าวถึงการสร้างคำศัพท์ใช้ในการประพันธ์ของสุนทรภู่ว่ามีหลักที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต นับว่าสุนทรภู่เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องคำบาลีสันสกฤตอย่างดี สรุปหลักการสร้างคำเพื่อนำมาใช้ในการประพันธ์ของสุนทรภู่ได้ดังนี้

๑. ใช้คำคงวิภัติไว้ตามรูปเดิมในภาษาบาลี ได้แก่ คงวิภัติหนึ่งไว้หรือใช้วิภัติใดวิภัติหนึ่งเพื่อประโยชน์แก่สัมผัส เช่น ฉันทพลัดบ้านเมืองมาอุณาโอ, ข้างหลังกุฎิอุทกก็กั้งไว้, เป็นเรื่องลึกลับดึกดำบรรพ์อนันต์, เดชะฤทธิ์อิศโรพระโยคี, เสกสะเดาะเคราะห์เมืองเครื่องสูงเป็นต้น

๒. นำลักษณะภาษาบาลีบางอย่างมาใช้ ได้แก่ นำหลักสมาธิมาใช้ เช่น ไอ้คลองขวางทางแดนแสนโสทร คำนี้เกิดจาก ส + อุทก แปลว่า มีน้ำ, พอกลับพื้นคือนคงชีวิจคต คำนี้มีรูปเดิมตามบาลี ชีวิจคโต

๓. การแผลงคำใช้ในลักษณะต่าง ๆ ส่วนมากเป็นการแผลงสระและพยัญชนะเพื่อประโยชน์ในการสัมผัส ได้แก่

๓.๑ ตัดสระอุ เช่น จะลาพรตอดส่าห์พยายาม อดส่าห์แผลงมาจากคำสันสกฤต อุตฺสาห, หนึ่งไปไหนได้พบอสุภชาก อสุภ แผลงมาจากคำบาลี อสุภ

๓.๒ เพิ่ม ร หัน จากคำที่มีตัว ร เช่น เสน่ห์ให้นให้คนนั้นกรรณ (กัน-ร-นา)

๓.๓ ที่ชะหรือยัดเสียง เช่น แม่นยังไปไม่ถึงที่พระนิรพาณ คำนี้แผลงมาจากคำสันสกฤต นิรวาณ, ยังเกรียวกรูฮึกให้ด้วยโมหานร คำนี้แผลงมาจากคำบาลี โมหนร

๓.๔ แผลงอะเป็นอำ เช่น แสนสนุกสุขล้าล้ามดิงส แผลงมาจากคำว่า สมตัส, เสมอชั้นบัณฑิตกัมพลอัมรินทร แผลงมาจากคำว่า อมรินทร์

๓.๕ แผลง ต เป็น ก เนื่องจากลักษณะของภาษาไทย ต และ ก เกิดจากฐานกรณใกล้เคียงกัน เวลาพูดอ่านออกเสียงแทนกันได้ เช่น ร่วมอาสน์อดิเรกเศวกฉตร แผลงมาจากเศวตฉต, ค่อยฝ่าฝืนขึ้นดั่งอมฤก แผลงมาจาก อมฤต

๓.๖ แผลงคำเพื่อสัมผัสโดยไม่คำนึงถึงหลักเกณฑ์การแผลงคำ เช่น ถึงแขวงนนท ชลมารตตลาดขวญ แผลงชลมารตจาก ชลมารค, ทั้งครุทาวายกษณกหัสติน แผลงมาจาก วายุกัษ

๔. การตัดคำ หรือพยางค์เพื่อสัมผัสหรือเพื่อให้คำสั้นลงพอดีกับจำนวนที่ต้องการ เช่น นี่แนนางอสุริขินิมาร ตัดจากคำบาลี ยักขินี, สุชลปริมเปี่ยมเหยาะเาะเาะเวอย ตัดจากคำบาลี อสุสุชล, มัสสการพุทธรัตนพระปฏิมา ตัดจากคำสันสกฤต นมัสการ, เสียงประโคมห้องกลองก้อง ภาหล ตัดจากคำบาลี โกลาหล, แสนโสโครมีอายกุเปนทุกขัง ตัดจากคำบาลี อายุกุขย, ขอคุณพระปรเมเทวดา ตัดจากคำว่า ปรมเส หรือ ปรมศวร

๕. การแยกคำ คือ การแยกสนธิเพื่อเพิ่มคำ หรือพยางค์ หรือแยกตัวสะกดออกเรียงพยางค์ใหม่ เช่น ครองสมบติตราบกลาปาวสาน คำนี้มาจากสันสกฤต กลฺปาวसान, พี่อุ้มทุกษ์ บุกปามหารณพ คำนี้มาจากสันสกฤตว่า มหฺรณว

๖. การเพิ่มเสียงตัวสะกดเพื่อสัมผัส เช่น ได้เสรจสามรอบคำนับอภิวันท์ มาจาก อภิวันท์, เจ้างแ้งใจรักภคินี มาจาก ภคินี

๗. ลดเสียงด้วยการันต์ เป็นการตัดเสียงให้น้อยลงด้วยการการันต์คำบางคำ หรือบางพยางค์เพื่อประโยชน์แก่สัมผัส เช่น แม่จะขับอภิวาท์สุรารักษ, หำมมิให้ถ่ายอุจจารีปัสสาวะ

๘. การใช้ศัพท์ตามความหมายเดิม เป็นการใช้คำตามความหมายเดิมในภาษาบาลีหรือสันสกฤต ไม่ใช่ใช้อย่างในภาษาไทย เช่น ลมอัสสาสปัสสาสาดสันดาน คำนี้บาลีว่า สนฺदान แปลว่า ความต่อเนื่อง, จะปิดบังเวทนาไปวาไร ใช้ในความหมายว่า ความรู้ลึก

๙. การแต่งคำใช้ใหม่ตามหลักภาษาบาลี เช่น ในนิมิตเมื่อภวังควิสังขรณ์ สุนทรภู์ใช้ วิอุปสรรคมาแต่งคำใหม่ หรือเหมือนน้อยทรัพย์ล้นหน้า นิราวรรณ สุนทรภู์นำหลักสนธิของบาลี สันสกฤตมาใช้ คือ บาลี เป็น นิ + อวรรณ สันสกฤต เป็น นิสุ + อวรรณ

๑๐. การใช้คำซึ่งแสดงว่ารู้ความหมายของคำหรือเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณคดี ไหวศาสตร์ หรือความรู้แขนงอื่น ๆ ทั้งพุทธ พราหมณ์ คริสต์ เป็นอย่างดี เช่น นางวาลีมีตระกูล พรุณพราหมณ์ พรุณ คือ พระวรุณ เทพในวรรณคดีสันสกฤต, ขอเดช บุรุษเมสสุเวตาล คำนี้สุนทรภู์คงหมายถึงตัว เวตาลในนิทานวิกรมมาติศย์ หรืออาจจะหมายถึงเวตาล คือ ผีที่เป็นปราชญ์ที่ไม่ยอมถ่ายทอด ความรู้แก่ใครเมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ได้

ดวงมน จิตรจำนงค์ (๒๕๔๑, หน้า ๑๗ – ๒๕) เสนอผลงานเรื่อง “สุนทรียภาพใน ภาษาไทย” กล่าวถึงการเลือกเฟ้นคำของผู้ประพันธ์มาใช้ในงานประพันธ์ว่า มีเหตุผลมาจากการ เลือกใช้คำที่มีเสียง ความหมาย หรือความสัมพันธ์ระหว่างเสียงกับความหมาย และผลสำเร็จ ของการสื่อสารที่กลมกลืนเป็นเอกภาพ ทำให้บทประพันธ์นั้น ๆ มีความงามที่น่าศึกษา นับเป็น แนวทางในการวิเคราะห์วรรณกรรมไทยอีกวิธีหนึ่งที่น่าสนใจ

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๓๘, หน้า ๒๖ – ๔๔) เสนอบทความเรื่อง “อิทธิพลวรรณคดี พุทธศาสนาต่อวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้” สรุปได้ว่า วรรณคดีพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อเนื้อหา และวัฒนธรรมแห่งวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ด้านเนื้อหานั้น มีวรรณกรรมพุทธศาสนาจำนวนมาก เพราะภาคใต้เป็นศูนย์กลางทางด้านศาสนาที่สำคัญของไทย วรรณกรรมเหล่านี้ถ้าเป็น วรรณกรรมในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ ถอยหลังขึ้นไปถึงสมัยอยุธยา จะใช้อักษรขอม แต่มักเป็น ภาษาบาลี สวรรค์ส่วนใหญ่มักเป็นพระอภิธรรม พระสูตร และพระวินัย นอกจากนี้ยังมี วรรณกรรมประเภทนิทานประโลมโลก ซึ่งก็มักจะเป็นกฎแห่งกรรม หรือสอดแทรกคำสอน และ ความเชื่อตามคติพุทธศาสนา เช่น นายตัน ส่วนอิทธิพลวรรณคดีพุทธศาสนาต่อวัฒนธรรมแห่ง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ พบว่า

๑. เกิดความเชื่อความศรัทธาเรื่องอานิสงส์จากการสร้างหนังสือ โดยเฉพาะหนังสือ ประเภทมูลบาลี หรืออมูลบาลี ที่แต่งเป็นภาษาบาลี จารด้วยอักษรขอมจะยิ่งได้กุศลแรง

๒. วัฒนธรรมการใช้ภาษาสันสกฤตและบาลี

๓. วัฒนธรรมการยกย่องบัณฑิตและบุชานหนังสือ

๔. วัฒนธรรมการสวดไหว้ จนกลายเป็นประเพณีต่าง ๆ เช่น การสวดมาลัย การไหว้ สัตต (บทสวดเพื่อให้เกิดสิริมงคล ใช้สวดไหว้ตอนกุลบุตร เข้าฝากตัวเป็นศิษย์ของพระสงฆ์เพื่อ ศึกษาเล่าเรียน นอกจากนี้ยังใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีทำขวัญ และการทอนเสนียดจัญไร)

และให้วลยลักษณ์ (การสวดบทบูชาพระพุทธรูป ด้วยการท่องกลอนที่พรรณนาถึงรูป
ลักษณะมงคล ๑๐๘ ที่ปรากฏเป็นรอยพระพุทธรูป)

กุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๓๗, หน้า ๕ – ๓๕) เสนอผลงานวิชาการเรื่อง “ความรู้ทั่วไป
ทางวรรณคดีไทย” กล่าวว่าวรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะของการเรียบเรียงถ้อยคำ เป็นคุณสมบัติ
ที่ทำให้วรรณกรรมเป็นวรรณคดี เป็นศิลปะซึ่งประกอบด้วย ความรู้สึกสะท้อนใจ จินตนาการ
และสร้างขึ้นเป็นรูป มีเรื่องราวรายละเอียด องค์ประกอบของวรรณศิลป์มีดังนี้

๑. อารมณ์สะท้อนใจ คือ บทนำของความคิดและอารมณ์ ที่ผู้อ่านได้รับเมื่ออ่าน
วรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ แล้ว

๒. ความนึกคิดและจินตนาการ เป็นการตกแต่งเรื่องให้งดงามขึ้น มีวิธีการหลายแบบ
ได้แก่ การกล่าวตามประสบการณ์จริง กล่าวโดยใช้โวหาร และการใช้สัญลักษณ์

๓. การแสดงออก คือ พาหะนำความนึกคิด ความสะท้อนใจ และจินตนาการของผู้แต่ง
มาสู่ผู้อ่าน อาจทำให้ผู้อ่านรู้สึกหรือเห็นภาพตามคำบรรยาย เห็นอาการเคลื่อนไหว บุคลิกภาพ
นิสัยใจคอของตัวละครในเรื่อง หรืออาจแสดงให้เห็นบุคลิกภาพของผู้แต่ง เป็นต้น

๔. ท่วงทำนองแต่ง คือ ท่วงทำนองที่แสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งแต่ละคน

๕. เทคนิคหรือกลวิธี คือ วิธีการที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอดความนึกคิด หรือ
ความสะท้อนใจ เป็นการแสดงชั้นเชิงและมีฝีมือของผู้แต่ง อาจใช้กลวิธีเลือกผู้เล่าเรื่อง เล่าย้อนหลัง
การแสดงลักษณะนิสัยตัวละครโดยตรง เลือกรายละเอียดในการดำเนินเรื่อง ใช้สัญลักษณ์ และ
การสร้างบรรยากาศ เป็นต้น

๖. องค์ประกอบที่เหมาะสม คือ มีจุดเด่นและมีส่วนประกอบมาเสริมสร้างจุดเด่นนั้น
อย่างประสานกลมกลืน

สุภาพร มากแจ้ง (๒๕๓๕, หน้า ๔๕ – ๕๓) กล่าวถึงวรรณศิลป์ไว้ในหนังสือ
“กวีนิพนธ์ไทย ๑” ว่าหมายถึง กลวิธีการเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อให้เกิดอ دلงการ คือ มีเสียงไพเราะ
ความหมายแจ่มแจ้ง ก่อให้เกิดจินตภาพ อารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่าน อาจเกิดจากการใช้ถ้อยคำ
อย่างตรงไปตรงมาหรือใช้โวหารก็ได้ อ دلงการของกวีนิพนธ์แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ ศัพท์ดลงการ
และอรรถดลงการ

๑. ศัพท์ดลงการ คือ ดลงการด้านเสียงของถ้อยคำและระดับถ้อยคำ ที่ก่อให้เกิดจินตภาพ
แก่ผู้อ่าน ประกอบด้วย

๑.๑ เสียงสัมผัส

๑.๒ เสียงหนักเบาหรือเสียงสั้นยาว

๑.๓ การซ้ำคำ ทำให้เกิดเสียงไพเราะและช่วยให้ความหมายของกวีนิพนธ์แจ่มแจ้งขึ้น

๑.๔ การเลียนเสียงธรรมชาติ

๑.๕ ระดับของถ้อยคำที่เหมาะสมกับเนื้อความ ทำให้เกิดความสมจริง

๒. อรรถาถาการ คือ อรรถาการด้านความหมายอันแจ่มแจ้ง อาจเกิดจากใช้ถ้อยคำที่ตรงไปตรงมา การใช้โวหาร เช่น อุปมาอุปไมย อุปลักษณะ ปรากฏพจน์ อธิพจน์ ปฏิรูปพจน์ ปฏิบุจฉา บุคลาธิษฐาน นามนัย และใช้ถ้อยคำที่เป็นสัญลักษณ์

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (๒๕๒๓) เขียนหนังสือเรื่อง “ภาษากวี” กล่าวถึงการใช้ถ้อยคำภาษาของกวีในการประพันธ์ว่า เป็นถ้อยคำภาษาลักษณะพิเศษที่กวีสามารถนำมาใช้ในการประพันธ์ได้ แต่ใช้ในภาษาร้อยแก้วธรรมดาทั่ว ๆ ไปไม่ได้ เรียกว่าเป็นภาษาแต่งสร้างหรือการปรุงศัพท์ในภาษากวี มีหลายวิธี เช่น การใช้คำโบราณที่พ้นสมัยแล้ว การตัดคำให้สั้นลง การเติมคำ การแผลงคำเพื่อให้คล้องจองสัมผัส การสร้างคำใหม่โดยวิธีสมาสหรือสนธิ และการบัญญัติศัพท์ใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้ ทำให้กวีมีคำใช้อย่างกว้างขวาง สามารถแปลงเสียงให้เสนาะเข้ากับลักษณะบังคับของร้อยกรองประเภทต่าง ๆ ส่วนความไพเราะของเสียงในภาษากวีนั้นขึ้นอยู่กับเสียงสูงต่ำ สั้นยาว หรือหนักเบา การเล่นสัมผัสกระทบกระทั่งกัน เล่นคำเล่นอักษร การซ้ำคำ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้โวหารที่ไพเราะกินใจ และการเลือกใช้จังหวะลีลาที่เหมาะสม

๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิวิมพ์ สมจิตร์ (๒๕๔๔) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง นางโกศวดี” พบว่า นางโกศวดีเป็นกลอนสวดที่มีเนื้อหาโดดเด่นในเรื่องคติการสร้างโลกตามแนวพื้นบ้าน เป็นกลอนสวดที่ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์หลายชนิด ได้แก่ กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง กาพย์สุรางคนางค์ นอกจากนี้ยังมีกาพย์ลำนำอื่น ๆ อีก ได้แก่ พิลाप โรทรธดี และชินวร นับเป็นกลอนสวดที่สะท้อนความนิยม ตลอดจนทัศนคติความเชื่อ และความคิด ของชาวบ้านชาววัดที่น่าสนใจมากเรื่องหนึ่ง

ปรียานุช อนุสุเรนทร์ (๒๕๔๐) ได้ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลเข้าพรรษาของล้านนา : กรณีศึกษาจาก ๔ วัด ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน พบว่า ด้านรูปแบบสามารถจำแนกเป็นรูปแบบการประพันธ์และรูปแบบการเสนอเรื่อง รูปแบบการประพันธ์มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทร่าย รูปแบบการนำเสนอเรื่องแบ่งได้ ๓ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง การเกริ่นนำเรื่อง ประกอบด้วย คำภาษาบาลี + การกล่าวกับผู้ฟัง + การกล่าวถึงเรื่องที่จะกล่าวต่อไป ส่วนที่สอง การนำเสนอเนื้อเรื่อง มี ๓ ลักษณะ คือ ผู้แต่งนำข้อธรรมะมากล่าวและอ้างเป็นพุทธดำรัส การอ้างพระพุทธรองค์เป็นผู้เล่าเรื่อง และการอ้างเรื่อง

จากพระสูตรมีพระอานนท์เป็นผู้เล่า กลวิธีการนำเสนอเนื้อเรื่องมี ๒ กลวิธี คือ ธรรมาธิษฐาน การนำหลักธรรมมากล่าวโดยตรง มีการอธิบาย กล่าวเปรียบเทียบ และการยกตัวอย่างเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น บุคลาธิษฐาน การสร้างเป็นเรื่องราวและแฝงหลักธรรมไว้ภายในเรื่อง ส่วนที่สาม การลงจบเรื่อง ประกอบด้วยการให้พรแก่ผู้ฟังธรรม + การกล่าวย้ำเรื่องที่กล่าวมาแล้ว + คำภาษาบาลี ด้านเนื้อหา มุ่งนำเสนอแนวคิดจากหลักธรรมคำสอนทางศาสนา แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมโดยตรง และกล่าวสอนผู้ฟังถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรปฏิบัติ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เพื่อการพัฒนาจิตใจตนเองหรือการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข การใช้ภาษา ส่วนใหญ่ใช้ภาษาท้องถิ่น มีทั้งคำภาษาท้องถิ่นล้านนาแท้ ๆ และการนำคำภาษาไทยกลาง คำบาลีสันสกฤตมาใช้โดยเปลี่ยนเสียงไปตามภาษาท้องถิ่น และมีข้อมูลส่วนหนึ่งที่ใช้ภาษาไทยกลางล้วน ๆ ลักษณะการใช้ภาษาโดยทั่วไปเป็นภาษาพูดที่เรียบง่าย แต่มีการเล่นคำวิธีการใช้ภาษาเพื่อแสดงภาพพจน์หรือแสดงความรู้สึกต่าง ๆ โดยการพรรณนา อุปมาเปรียบเทียบ ใช้สัญลักษณ์ บุคลาธิษฐาน เพื่อสื่อเนื้อหาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ตรีศิลป์ บุญขจร (๒๕๓๐) ศึกษาเรื่อง “วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์” เพื่อมุ่งเสนอและวิเคราะห์วรรณกรรมประเภทกลอนสวดของภาคกลางที่เป็นเอกสารต้นฉบับตัวเขียนในแผนกเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา พบว่า กลอนสวดเป็นวรรณกรรมคำกาวที่มีกำเนิดมาจากวัด นำมาสวดอ่านเป็นทำนองสวด ต่อมานิยมนำไปสวดอ่านกันตามบ้านเรือน ฉันทลักษณ์ที่ใช้คือกาพย์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีท่วงทำนองสวดอ่านต่างกันไป เพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง และอารมณ์ในท้องเรื่อง เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เกี่ยวกับพุทธศาสนา จำแนกได้เป็นสองประเภท คือ ประเภทสอนคติธรรมโดยตรง และประเภทสอนคติธรรมโดยอ้อม ส่วนเหตุที่กลอนสวดเสื่อมสลายลงไป เป็นเพราะผลกระทบจากความเจริญก้าวหน้าด้านการพิมพ์ในช่วงปลายรัชกาลที่ ๕

การศึกษาดังกล่าวเป็นการรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ประเภทวรรณกรรม ได้กล่าวถึงวรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง มหาชมพูบดี ว่าประพันธ์โดยขุนสุวรรณสารวัด เมื่อปี จ.ศ. ๑๑๙๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๗๕ ช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ และเป็นวรรณกรรมกลอนสวดที่มีการใช้ฉันทลักษณ์ประเภทชินวร ๑๕ แทรกอยู่ในเนื้อเรื่องด้วย ซึ่งฉันทลักษณ์ดังกล่าวพบว่ามีใช้ในกลอนสวดบ้างเล็กน้อย

อภิวัน เชื้อไทย (๒๕๒๖) ศึกษาเรื่องอักขรวิธีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารต้นฉบับตัวเขียนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕

ถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๙๔ ผลการศึกษาสรุปว่า รูปอักษรที่ใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นรูปแบบที่สืบทอดมาจากตัวอักษรรูปแบบธรรมดาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แบ่งได้ เป็น ๕ ประเภท คือ รูปพยัญชนะ มี ๔๔ รูป รูปสระ มี ๒๘ รูป เช่นเดียวกับปัจจุบัน รูปเครื่องหมายมี ๑๑ รูป เป็นเครื่องหมายแทนเสียงสระ ๕ รูป ประกอบการเขียน ๖ รูป รูปตัวเลข ๑๐ รูป

การสะกดการันต์ต่างจากปัจจุบัน ระบบการเขียนยังไม่มีระเบียบที่ยึดเป็นหลักเดียวกัน การเขียนมุ่งที่จะถ่ายทอดเสียงพูดมากกว่าการแสดงความต้องการของรากศัพท์ หรือที่มาของคำ สรุประบบการเขียนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ดังนี้

๑. คำบางคำใช้รูปพยัญชนะหรือสระต่างตัวกับปัจจุบัน รูปที่ต่างไปนั้นปัจจุบันใช้แทนเสียงเดียวกันได้ ลักษณะเช่นนี้เป็นเพราะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่มีการเขียนอย่างเป็นระบบ ระเบียบ ไม่ได้ตกลงเรื่องการสะกดการันต์ไว้เป็นบรรทัดฐานการสะกดการันต์จึงมิได้ลงรอยเป็นรูปเดียวกัน เช่น บันดิด – บัณจิต, มานดา – มารดา, สันยา - สัญญา

๒. คำบางคำใช้รูปพยัญชนะหรือสระต่างตัวกันกับปัจจุบัน รูปที่ต่างไปนั้นปัจจุบันใช้แทนเสียงที่ต่างกัน การเขียนเช่นนี้มีลักษณะสะท้อนการออกเสียงคำนั้น ๆ ในภาษาพูด อาจแสดงเสียงพูดตามปกติหรือแสดงเสียงพูดที่เพี้ยนไปเพราะเหตุต่าง ๆ เช่น เพลา – เวลา, วานิช – พานิช, สกน – ฉกรรจ์, กระลาการ – ตุลาการ

๓. คำบางคำใช้รูปสระหลายรูป ปัจจุบันใช้รูปสระเพียงรูปเดียว ลักษณะเช่นนี้เป็นการเขียนตามเสียงพูดซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงรูปสระและเสียงสระในคำนั้น ๆ เช่น นวระกา นาลิกา นาฬิกา, ยุกรบัตร์ ยุกบัต ยุกกระบัตร์, มฤสุม สฤสุม มรสุม ม่อสุม ม่อสุม

๔. คำบางคำใช้รูปสระเดียวกันในการเขียนคำที่มีความหมายสองความหมาย ปัจจุบันคำที่มีความหมายต่างกันสองคำนั้นจะเขียนแยกกัน โดยใช้รูปสระที่ต่างกัน เช่น เข้า เข้า มีความหมายว่า เข้า, เข้า ข้าว มีความหมายว่า ข้าว การเขียนเช่นนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นการเขียนคำตามเสียงที่ออก แม้ว่าคำนั้นจะต่างความหมายกัน แต่ออกเสียงเดียวกันจึงใช้รูปสระเดียวกัน